

Handläggare
Ulf Nordström

Datum
2020-05-26
Ert datum
2020-02-04

Diarienummer
RS/200413
Er beteckning
Ku2019/02112/KL

Kulturdepartementet

ku.remissvar@regeringskansliet.se
Kopia: Ku.KL@regeringskansliet.se

Region Värmlands yttrande över betänkandet SOU 2019:58 Härifrån till evigheten. En långsiktig arkivpolitik för förvaltning och kulturarv

Inledning

Arkivfrågorna berör Region Värmland på flerfaldiga sätt – som ansvarig för ett eget arkiv med olika uppdrag och uppgifter och dessutom som bidragsgivare till enskilda arkiv. Utredningens förslag har därför stor betydelse för Region Värmland, både som ansvarig för egen arkivverksamhet och för Region Värmlands bidragsgivning och relation till de enskilda arkiven.

Region Värmland uppskattar den grundliga genomlysning som utredningen gjort av arkivsektorn. Utifrån regionens specifika förutsättningar beskrivs i yttrandet hur Region Värmland ser på de förslag som berör regionens roller i arkivsammanhang.

Remissen har ställts både till Region Värmland och Värmlandsarkiv, men eftersom Värmlandsarkiv är en del av regionens organisation besvaras remissen i ett samlat yttrande. Samråd har skett med externa arkivaktörer i Värmland.

Värmlandsarkiv

Värmlandsarkiv har en för Sverige unik arkivkonstruktion, där uppdraget från Riksarkivet bildar basen för verksamheten. Arkivutredningens beskrivning av arkivet (sid. 505) saknar dock två viktiga aspekter: Dels att Värmlandsarkiv – genom avtal med Värmlands Företagshistoria – också hanterar länets näringslivsarkiv och att en sammanslagning av Värmlandsarkiv och regionarkivet (det tidigare landstingsarkivet) har inletts efter regionbildningen 2019.

5 En moderniserad och anpassad arkivlag

5.3 Inledande bestämmelser. Lagens syfte

Region Värmland ser positivt på förslaget att införa en syftesparagraf i arkivlagen. Därmed tydliggörs bland annat att arkiven har ett särskilt värde för en fri åsiktsbildning.

5.4 Inledande bestämmelser. Ändamålen med arkiven

Utredningen föreslår att de enskilda arkivens betydelse ska lyftas fram i en särskild paragraf, där det tydliggörs att de tillsammans med de offentliga arkiven är en del av kulturarvet.

De enskilda arkiven i Värmland bevarar och tillgängliggör handlingar som ger en värdefull och bred bild av hur Värmlands närings- och föreningsliv utvecklats. Utifrån den funktion arkiven länge haft känns det självklart att de enskilda arkivens status som en del av kulturarvet ska framgå av en ny arkivlag.

5.6 Tillgänglighet

I förslaget till arkivlag anges att de enskilda arkiv som får statsbidrag – som Föreningsarkivet i Värmland och Värmlands Företagshistoria – förväntas leva upp till ett krav om att tillgängliggöra och främja användningen av arkiven.

För de arkiv som samverkar i Arkivcentrum Värmland är detta redan ett självklart arbetssätt, och att tydliggöra det i arkivlagen är högst lämpligt.

5.8 Arkivbildningen och arkivförvaltningen

Utredningen föreslår att upptagningar för automatiserad behandling som är tillgängliga för flera myndigheter, så att de utgör allmänna handlingar där, ska bilda arkiv endast hos den myndighet som ansvarar för det informationssystem där upptagningen ingår.

Region Värmland delar bilden av att detta skulle innebära en ökad tydlighet kring var arkivansvaret ligger när det gäller upptagningar för automatiserad behandling och minska risken för dubbel arkivering och lagring.

5.10 Rapporteringsskyldighet

Utredningen föreslår att den nya arkivlagen ska ställa krav på att de enskilda arkiven med statsbidrag ska lämna uppgifter om arkiv till den nationella arkivdatabasen, NAD. Detta ingår redan i verksamheten hos de enskilda arkiven i Värmland och är ett rimligt krav. Därigenom underlättas möjligheterna att söka i arkivmaterialet, vilket är en förutsättning för att arkiven ska kunna leva upp till arkivlagens syfte och ändamål.

5.12 Arkivmyndigheternas uppgifter

Arkivmyndigheterna ska enligt utredningens förslag upprätthålla en aktiv och strategisk bevarandeplanering för myndigheternas allmänna handlingar. Region Värmland delar uppfattningen att det skulle kunna leda till en effektivare hantering av den växande mängden allmänna handlingar.

5.17 Övriga bestämmelser

Kommuner och regioner föreslås vara skyldiga att besluta om riktlinjer för arkivförvaltningen och om gallring av allmänna handlingar. Detta utifrån att arkivförvaltningen har stor betydelse för såväl förvaltning som forskning och en intresserad allmänhet, och att varje kommun och region därför ska vara skyldig att sköta sina arkiv. Genom ändringen av arkivlagen blir en delegation inom kommunen möjlig. Region Värmland ser positivt på ett sådant förtydligande.

6 Myndigheternas arkivbildning och arkivförvaltning

6.4.2 Myndigheternas arkivförvaltning

Utredningen föreslår att det av bestämmelserna om arkivförvaltning ska framgå att myndigheterna ska beakta bevarandenaspekterna i ett tidigt skede.

Värmlandsarkivs erfarenhet är att det kan vara ett stort problem att bevarandenaspekterna kommer in sent när det gäller förvaltningen av information, inte minst när det gäller digital information. Region Värmland ser därför positivt på förslaget.

6.4.3 Överföra, avskilja och gallra handlingar och uppgifter i informationssystem

Utredningen föreslår att det ska införas en bestämmelse i arkivförordningen om en skyldighet för myndigheter att vid upphandling, utveckling eller idrifttagande av ett informationssystem försäkra sig om att handlingar och uppgifter i systemet kan föras över till andra informationssystem, avskiljas och gallras.

Region Värmland ser positivt på förslaget. En sådan bestämmelse bör kunna bidra till att tankar om bevarande av viktig information kommer in tidigt i informationens livscykel. Att arkivfrågorna ibland kommer in allt för sent när det gäller förvaltningen av information kan vara ett stort problem, inte minst när det gäller digital information. Om inte ett långsiktigt perspektiv tas i beaktande tidigt kan det innebära förluster av både kulturarv och rätten till insyn i allmänna handlingar.

7 Bevarande och gallring

7.11.4 Inventering av arkivbestånd

Region Värmland har i olika sammanhang lyft frågan om det audiovisuella arkivmaterialet. Värmlandsarkiv har också gjort ett förarbete kring frågan, i samverkan med bland annat Värmlands Museum. Arkivets personal har också besökt Wermland Opera och Västanå Teater, vars verksamhet startade på 1970-talet och där all dokumentation, även den audiovisuella, fortfarande arkiveras av verksamheterna själva.

I sin ansökan till Kulturrådet om statsbidrag 2020 äskade kultur- och bildningsnämnden ett förstärkt ekonomiskt stöd inom samverkansmodellen för att framtidssäkra och tillgängliggöra väsentliga delar av de omfattande samlingarna av audiovisuellt material hos arkiven, Region Värmlands filmverksamhet, Värmlands Museum, Wermland Opera och Västanå Teater. Det handlar bland annat om museets folkmusikarkiv, Föreningsarkivets omfattande intervjusamling, teaterverksamheternas egna arkiv och Region Värmlands filmproduktioner. Äskandet bifölls inte, men Region Värmland ser det som en fortsatt angelägen fråga.

Utifrån ovanstående tillstyrker Region Värmland förslaget att ge Kungl. biblioteket i uppdrag att genomföra en nationell inventering av audiovisuellt material samt att utreda förutsättningarna för ett genomförande av digitaliseringen av materialet.

8 Överlämnande och finansiering

8.7.1 Bättre möjligheter att planera överlämnanden

Utredningen föreslår att det i arkivlagen ska införas krav på att myndigheterna upprättar överlämnandeplaner.

Region Värmland ser mycket positivt på förslaget. För att kunna beräkna behovet av nya arkivmagasin och planera för framtida leveranser till regionens e-arkivlösningar är Region Värmland beroende av att ha en uppfattning om vilken sorts handlingar och vilka handlingsmängder som det beräknas finnas behov av att leverera under givna tidsrymder.

Det vore det i hög grad önskvärt med tydligare uppgifter och planer om arkivtillväxten, vilka typer av handlingar som tillkommer och vilka slags handlingar som ska bevaras långsiktigt. Genom att överlämnandeplaner upprättades skulle man lättare kunna ha en god framförhållning.

9 Normering, tillsyn och rådgivning

Förslag har väckts om att Riksarkivet ska ges uppgiften att utöva tillsyn i kommuner och regioner. Region Värmland instämmer med utredningens bedömning att det i nuläget inte finns tillräckliga skäl att föreslå detta, men

att Riksarkivet bör arbeta mer proaktivt med exempelvis vägledning och rådgivning till regioner och kommuner.

9.7.5 Ett tydligare rådgivningsuppdrag till arkivmyndigheterna

Utredningen föreslår att det av arkivlagen ska framgå att arkivmyndigheterna ska ge råd och vägledning om arkivbildning och arkivförvaltning till de myndigheter och andra organ som står under deras tillsyn.

Att genom rådgivning vara delaktig i styrningen av arkivbildningen tidigt i informationens livscykel – i vissa fall redan vid upphandling av olika system, tjänster och annat – är av stor betydelse för en väl fungerande arkivförvaltning. Ett tydligt utpekat krav på rådgivning skulle med stor sannolikhet bidra till bland annat bättre sökbarhet, mer konsekvent bevarande och gallring, samt högre grad av informationssäkerhet. Rådgivning är också ett sätt att skapa förståelse för riktlinjer och lagkrav.

10 Stödjande och främjande av enskilda arkivsektorn

De enskilda arkiven i Värmland

Genom kultursamverkansmodellen fördelar kultur- och bildningsnämnden i Region Värmland statsbidrag till två enskilda arkiv, Föreningsarkivet i Värmland och Värmlands Företagshistoria. Bägge drivs i föreningsform, men med olika inriktningar och organisation. Det förstnämnda har anställd personal som hanterar föreningens arkiv, medan Värmlands Företagshistoria är en förening med självständig styrelse som i praktiken köper arkivtjänsterna av Värmlandsarkiv. Parterna har tecknat ett avtal som reglerar uppdraget och relationen.

Region Värmlands kultur- och bildningsnämnd fördelar också verksamhetsbidrag till institutioner och föreningar inom kulturområdet, bland annat de två enskilda arkiven.

Föreningsarkivet i Värmland bildades 1949 och har en av landets mest omfattande och mångfasetterade samlingar inom föreningssektorn.

Värmlands Företagshistoria (tidigare Föreningen Värmlandsarkiv) bildades 1970 och är ett av landets äldsta näringslivsarkiv. Värmlands Företagshistoria har nyligen sagt upp sitt avtal med regionen till omförhandling, eftersom föreningen på grund av minskade intäkter inte längre anser sig kunna betala den överenskomna ersättningen.

Utifrån sin insyn i de enskilda arkivens förutsättningar delar Region Värmland helt utredningens bedömning att de enskilda arkiven vilar på en osäker ekonomisk modell där ekonomin efterhand gröpts ur. En anledning är den relativt låga nivån på det statliga stöd till enskilda arkiv som bildade ingångsvärdet i samverkansmodellen. En annan viktig anledning är tillväxten av de ägarlösa (herrelösa) arkiven, där inget företag eller förening

längre tar ekonomiskt ansvar för arkivbeståndet, men där arkiven ur ett kulturarvsperspektiv självklart ska bevaras och vårdas.

Arkivcentrum

Värmland har varit ett pionjirlän inom den enskilda arkivsektorn, och genom etableringen av Arkivcentrum Värmland 1998 stärktes möjligheterna till samverkan mellan arkiven. Inom Arkivcentrum har Värmlandsarkiv/regionarkivet, Värmlands Företagshistoria, Föreningsarkivet i Värmland och Karlstads kommunarkiv kunnat samverka om bland annat forskarservice, läsesal, föreläsning- och sammanträdeslokaler, utställningar, stadsvandringar, besök och föreläsningar på äldreboenden och barn- och ungdomsverksamhet. Arkiven samverkar också med parter som Värmlands släktforskarförening kring bland annat programverksamhet. Arkivcentrum har skapat goda förutsättningar för den som vill studera Värmlands historia ur flera perspektiv, på en enda plats.

Nationella enskilda arkiv

Kinship Center i Karlstad är en av de enskilda arkivinstitutioner som fått statsbidrag direkt från Riksarkivet. Verksamheten startade 1960, och har tidigare bedrivits under namnen Emigrantregistret, Sverige Amerika Centret och Svenska Migrationscentret. Föreningen har till syfte att verka som ett kunskapscentrum för migration och integration ur ett mångkulturellt och tvärvetenskapligt perspektiv. Från 2020 deponeras föreningens arkiv och bibliotek hos Värmlands Företagshistoria.

10.5 Utredningens bedömningar och förslag

Ökat statsbidrag till regionala enskilda arkivinstitutioner

Region Värmland instämmer i utredningens bedömning att staten behöver ta ett större ekonomiskt ansvar för den enskilda arkivsektorn. Den ekonomiska basen för verksamheten har urholkats under en längre tid, och regioner och kommuner kan endast i begränsad utsträckning kompensera för det bortfall av intäkter som bland annat orsakas av det ökande antalet ägarlösa arkiv.

Kultursamverkansmodellen bygger på att respektive region själv ska avgöra hur statsbidraget fördelas mellan olika verksamheter. Region Värmland anser att öronmärkning av statsbidrag inom modellen i största möjliga utsträckning ska undvikas. Om den enskilda arkivsektorn ska tillföras välbehövliga medel förefaller det dock både rimligt och effektivt att göra det inom ramen för samverkansmodellen. Det bör emellertid vara upp till respektive region att avgöra hur ett ekonomiskt tillskott ska fördelas mellan de olika arkiven, i de fall regionen rymmer flera enskilda arkiv.

Det är omöjligt att bedöma om den föreslagna summan på 10 miljoner kronor utgör en adekvat ram, ur ett nationellt perspektiv. Om summan

fördelades proportionellt över landet skulle det innebära att de värmländska enskilda arkiven tillsammans kunde få en ökning av sitt anslag med 80 procent. Utifrån den kunskap Region Värmland har om behoven hos de enskilda arkiven, och den ekonomiska utvecklingen över tid, förefaller det vara en rimlig anslagshöjning för att skapa en större ekonomisk grundtrygghet och en långsiktig finansiering av ägarlösa arkiv.

Ökat statsbidrag till nationella enskilda arkivinstitutioner och organisationer

Det är angeläget att verksamheter som Kinship Center också fortsättningsvis får ett verksamhetsstöd från Riksarkivet, för att bland annat möjliggöra ett ökat tillgängliggörande av arkiven. Region Värmland tillstyrker förslaget om att Riksarkivets anslag ska tillföras ytterligare medel.

Nytt statsbidrag för att stimulera arkivcentrum

Samlokaliseringen av arkiv i arkivcentrum är en framgångsmodell, det visar erfarenheterna från Värmland. Det är dock angeläget att ett nytt stöd för att stimulera arkivcentrum inte enbart kan sökas för att skapa nya arkivcentrumbildningar, utan också för att utveckla de existerande, till exempel i samband med en omlokalisering.

Rådgivning, förvärv och främjande

De enskilda arkiven är värdefulla kulturarvsaktörer, men deras personella och ekonomiska resurser är begränsade, och även om de besitter en stor arkivkompetens är behovet av stöd och råd stort. Detta är en fråga som Region Värmland har lyft i dialogen med Riksarkivet inom ramen för samverkansmodellen.

Region Värmland stödjer förslaget om att i arkivlagen tydliggöra att Riksarkivet ska vara mer aktivt i sin rådgivande roll och ge vägledning till enskilda arkiv i arkivspecifika frågor.

13 Riksarkivets omgivning och interna organisation

13.4 Landsarkiven och tre kommunala myndigheter

Utredningen har genomlyst frågorna kring det uppdrag från staten som Värmlandsarkiv delar med stadsarkiven i Stockholm och Malmö.

Att Värmlandsarkiv fick funktion av landsarkiv var resultatet av en lång process. Förslaget om att ett landsarkiv för Värmlands län skulle inrättas i Karlstad framfördes i utredningen Öppenhet och minne (SOU 1988:11) och upprepades i en senare utredning om statens arkivdepåer (SOU 1991:31). 1993 samlade dåvarande landshövdingen Ingemar Eliasson en rad tunga regionala företrädare kring idén, bland annat rektorn för dåvarande Högskolan i Karlstad, och 1995 blev förslaget verklighet.

För länet var det en viktig symbolfråga: Värmlands skrivna historia – i form av olika arkivhandlingar – skulle förvaras och tillgängliggöras i Värmland, istället för vid landsarkivet i Göteborg.

Efter 25 års verksamhet är landsarkivfunktionen väl etablerad i Värmland. Region Värmland delar den bedömning som regeringen gjorde i en promemoria från kulturdepartementet 2012, det vill säga att nuvarande ordning innebär stora kompetensmässiga värden, liksom synergieffekter och stordriftsfördelar.

Arkivutredningen konstaterar att den ordning som råder bör bestå, och att Riksarkivet bör verka för ökad strategisk samverkan med de tre arkiven. Region Värmland delar helt utredningens bedömning att nuvarande ordning är en historiskt motiverad och praktisk lösning som bygger på ett väl fungerande och kostnadseffektivt samarbete.

Samtidigt är det angeläget att parterna ser över modellen för ersättning till de tre arkiven. I det avtal som slöts med Riksarkivet 2015 överenskom parterna om att tillsammans utarbeta en ny modell för ersättningen. Riksarkivet har trots det inte tagit några initiativ till att diskutera frågan. Sedan det första avtalet skrevs 1995 har antalet förvarade statliga hyllmeter ökat, men Värmlandsarkivs bild är att ersättningsnivån inte ökat i samma omfattning som inflödet av nytt material, vilket på sikt innebär en övervältring av kostnader på regionen och/eller att verksamheten underfinansieras. Även om frågorna kring ersättningen från Riksarkivet inte diskuteras i utredningen är det en viktig aspekt av det uppdrag från staten som Värmlandsarkiv/Region Värmland delar med stadsarkiven i Stockholm och Malmö.

Yttrandet har antagits av regionstyrelsen 2020-05-26. I beredningen av yttrandet har också kultur- och bildningsnämnden deltagit.

Fredrik Larsson

Ordförande regionstyrelsen

Peter Bäckstrand

Regiondirektör